

PRIMUL COMPENDIU DE LITERATURĂ ROMÂNĂ ÎN POLONIA

DE

NATALIA CANTEMIR

Receptarea literaturii române în Polonia până la primul război mondial nu a atins nivelul înregistrat de-a lungul istoriei de relațiile politice, economice, culturale. Nefiind vorba de o lipsă de interes a receptorului, cauza ar putea fi găsită în insuficiența angajare a factorilor tehnico-organizatorici, pe de o parte, de o scăzută inițiativă a corespunzătoarelor instituții românești pe de altă parte.

În perioada interbelică, primele acțiuni de acest fel au fost întreprinse de J. Gallin, consul general al României la Lvov, și de poetul Aron Cotruș, atașat de presă al Ambasadei Române din Varșovia. Lor li se datorează înființarea la Lvov a *Ligii polono-române*, în scopul popularizării limbii și culturii românești în Polonia. Coautorul acestei Ligi a fost Emil Biedrzycki — semnatarul unui amplu articol consacrat literaturii române în enciclopedia *Marea Literatură Modernă*¹, publicată în 1933 la Varșovia. Doi ani mai târziu, E. Biedrzycki edita, cu ajutorul finanțar al Ligii polono-române, un manual universitar cu titlul *Schiță de istorie a literaturii române (Cu o antologie de poezie)*.

(A fost o nobilă muncă de pionierat, de aceea i se cuvine o actualizare în informația noastră științifică, precum și apropierea acestui profil de românist de receptarea celor de azi. Cu atât mai mult, cu cât E. Biedrzycki (fiul lui Leon) s-a născut (5 mai 1890) și și-a petrecut copilăria în România, la Suceava. A făcut studii liceale și superioare la Cernăuți, unde a obținut licența în Drept și Științe politice, iar doctoratul și l-a susținut la Universitatea „Jan Kazimierz” din Lvov. În primul război mondial este mai întâi concentrat în armata austriacă (fiind supus al Austro-Ungariei), mai apoi luptă voluntar în legiunile poloneze. Până în 1922 a profesat în administrația de stat, de la această dată a desfășurat aproape 50 de ani de activitate în domeniul instrucțiunii publice și al școlii poloneze. În 1922 deci, ocupă postul de lector și apoi de conferențiar (docent) de literatură română la Departamentul de umanistică al Universității „Jan Kazimierz”, pe care îl va deține până în 1940. Pe lângă activitatea universitară, a predat în școli secundare, între 1936—1940 fiind și directorul Liceului comercial din Lvov. La izbucnirea războiului, căpitanul de rezervă E. Biedrzycki a participat la campania de apărare poloneză din iunie. Anii tragici ai ocupației naziste nu l-au cruțat. Își câștiga existența funcționând la asigurațiile sociale (specialist în rente și traducător), dar, căutat de Gestapo, a fost nevoit să-și schimbe des adresele, iar la sfârșitul războiului și-a pierdut fiul (Jerzy) în insurecția varșoviană. Odată cu proclamarea păcii a plecat la Cracovia, devenind lector de limbă română la Universitatea Jagiellonă și la Institutul superior de științe economice, continuând a profesa și prin școli secundare cu profil economic. Până în 1960, când a ieșit la pensie. A murit la Cracovia, la 12 decembrie 1975².

¹ *Wielka Literatura Powszechna*, t. II, *Literatura sredniowieczna, lacińska, literatury-romanskic*, sub redacția lui S. Lam, Varșovia, 1933, p. 1172—1196.

² Aducem mulțumiri pe această cale prof. dr. Z. Kowalski (Universitatea „Marie Curie Skłodowska” din Lublin), cu ajutorul căruia a fost posibilă reconstituirea acestei biografii.

Pe lângă ocupațiile didactice, E. Biedrzycki s-a pasionat de cercetarea istoriei și literaturii române. Roadele acestei pasiuni apar în numeroase note, recenzii, articole, studii, exegeze cu predominantă problematică românească. Demne de atenție sînt următoarele titluri: *Literatura rumuńska, în Wielka Literatura Powszechna*, vol. II; *Literatura rumuńska, în Pantheon Wielkich Tworcow Poezji i Prozy*, vol. II, Varșovia, 1934; *Kurs języka rumuńskiego dla studentów filologii romańskiej*, Cracovia, 1957; *Nicolae Bălcescu, rumuński pisarz i rewolucjonista*, Cracovia 1961; *Historia Polaków na Bukowinie*, Cracovia, 1973.

Diapazonul larg al preocupărilor sale științifice, purlind pecetea erudiției, se sprijină în lucrările menționate pe cultură și adîncime sufletească, precum și pe o tehnică de cercetare provenită din receptia corectă a izvoarelor și din spirit constructiv. Neîfînd posibilă în acest articol aprecierea întregii contribuții a românistului E. Biedrzycki, ne vom mărgini la prezentarea *Schiței de istorie a literaturii române*³, adresată de autor, cum se precizează în *Cuvîntul înainte*, tineretului studios. Tot acolo autorul previne că imaginea pe care o oferă „corespunde celei pe care starea actuală a științei românești o consideră stabilizată”⁴.

Panorama literaturii române este deschisă printr-o amplă introducere: *Țara, poporul și limba românească, tradițiile folclorice*. Numind România „Țara Carpaților și a Dunării”, „ultim bastion al Europei”, autorul invocă admirativ sistemul muntos și cel al apelor, flora și fauna, caracterul oamenilor și trăsăturile culturii create pe aceste meleaguri, sugerînd ideea „încrucșării Răsăritului cu Apusul” (mica exagerare care încadrează cămila în fauna caracteristică sudului țării noastre o vom trece la licențe poetice). În această „Dacie felix”, atît de rivnită de-a lungul secolelor, autorul urmărește în decursul unui mileniu de la retragerea administrației romane formarea unui popor cu bază etnică dacică și de limbă latină, rezistînd tuturor furtunilor și hărțuieilor pînă la organizarea primelor formațiuni statale din sec. XII—XIII⁵. Lupta românilor pentru o patrie „întregită” este punctată de momentele Mihai Viteazul, Al.I. Cuza, Carol I (1866 și 1881), statul unitar din 1918, iar în expunerea formației culturale se întîrzie asupra uzului limbii slavone și grecești în biserică, școală și cancelarii. Abordînd problema din punctul de vedere al disputelor religioase, autorul consimte că menținerea religiei ortodoxe a avut un rol pozitiv în păstrarea particularităților naționale, dat fiind caracterul cosmopolit al ortodoxismului și modul strict religios în care călugării slavi și-au înțeles misiunea, lejera lor dependență de autoritățile canonice. Pe de altă parte, afirmă că influența religiei asupra centrelor de cultură care erau mănăstirile și curțile domnești, menținînd îndelung canoane și formule riguroase, a prelungit feudalismul și a făcut ca succesiunea spirituală romană să se poată manifesta în scriere abia în sec. al XVI-lea, iar dezvoltarea artistică, începută admirabil prin folclor, să poată ajunge la o autentică renaștere abia în sec. al XIX-lea. Revenirea la Occidentul cultural a fost incitată, după opinia autorului, de trei influențe: cea grecească, oferind legături cu inima Europei, cea poloneză-latinizantă (argumentată printr-o solidă bibliografie româno-polonă din care nu lipsesc N. Iorga, P.P. Panaitescu, St. Wedkiewicz, St. Lukasiuk, precum și studiile proprii ale autorului) și cea franceză din sec. al XIX-lea. Măsura erudiției filologice o dă E. Biedrzycki în paginile închinăte limbii române, relevînd faptul că fiind o arie laterală a romanității, limba română s-a dovedit a fi mai conservatoare în păstrarea unor forme latine vechi, care și-au pierdut în alte limbi romanitatea, și concludde ferm asupra caracterului romanic al asimilărilor, deși izolarea a rupt-o de sursele vechi ale limbii și civilizației neolatine. Anunță astfel, ca un preludiu, lupta pe care au trebuit s-o ducă, în împrejurări vitrege, generații întregi de oameni de cultură și scriitori pentru păstrarea, dezvoltarea și perfecționarea estetică a limbii române.

Considerații admirative pe marginea creațiilor folclorice românești (cîntecul bătrînesc, balada haideucască, *Meșterul Manole*, *Miorița*, doinele, horele — care i se par apropiate de *Krakowiak-ul polonez* — bocetul, snoava) îl conduc pe autor la relevarea rolului literaturii

³ *Zarys Dziejow literatury rumuńskiej (Z antologia poezji)*, Lvov, tipografia Leon Doroszczyński.

⁴ Urmează indicarea unei bibliografii privind cunoștințe generale despre România (titluri de S. Mehedinți, N. Iorga, O. Densușianu, P.V. Haneș, I. Bianu, N. Hodoș), istorii literare (M. Gaster, M. Dragomirescu, S. Pușcariu, Al. Procopovici), etnologii și creștomații (M. Gaster, I.A. Bassarabescu și P.V. Haneș, I. Pillat și Perpessicius), precum și o bibliografie a traducerilor poloneze din literatura română, existente la acea dată. Se mai dau apoi și indicații fonetice pentru citirea corectă a titlurilor, numelor și expresiilor originale.

⁵ Filologul explică, printre altele, greșita încetățenire a vechii denumiri a Țării Românești drept *Multana* sau *Woloszczyzna*. Primul termen ar avea la origine o greșită pronunție a cuvîntului *Muntenia*, cel de al doilea este inexact, deoarece *volohi* li se spunea românilor în general.

populare ca izvor de inspirație pentru toate generațiile literaturii culte, compensând astfel lipsa unei tradiții clasice.

Istoria literaturii române este ordonată în 3 epoci mari : *Literatura veche* (sec. al XV-lea — sfârșitul sec. al XVIII-lea), *Literatura „nouă“* (sec. al XIX-lea), *Literatura sec. XX* (pînă în deceniul al 3-lea).

Literatura veche este examinată în treptele ei ascendente. Pornind de la premiza că slavo-bisericească a jucat pentru români, pînă la sfârșitul sec. al XV-lea, rolul latinei pentru popoarele de cultură occidentală, autorul descrie cele mai vechi manuscrise (însotindu-le și de cîteva ilustrații), acordînd o mențiune specială *Cronicii de la Putna* (tradusă în a doua jumătate a sec. al XVI-lea de Mikolaj Brzeski și cunoscută sub numele de *Cronica moldo-polonă*), precum și *Cronicii latine* a lui Baltazar Waller, „de fapt traducerea unui original polonez aparținînd lui Andrzej Taranowski“, aflat o vreme la curtea lui Mihai Viteazul de la Țirgoviste. Se amintesc și mențiunile rămase cu privire la alte texte românești, deoarece se referă tot la chestiuni româno-polone (formula jurămîntului de vasalitate al lui Ștefan cel Mare către Kazimierz Jagiello și o scrisoare a sultanului Baiazid înmînată negustorilor polonezi ce urmau să treacă pe pămînturi românești). Primele tipăriri românești sînt situate în problematica Reformei și privity în valoarea lor esențială — modelul unității limbii pentru posteritate. Aspectele literare ale sec. al XVII-lea sînt grupate în literatură religioasă, de traduceri (călugărul Silvestru, mitropolitul Simion Ștefan, *Psalmii* lui David de la Alba Iulia, *Biblia* lui Șerban din 1688, frații Șerban și Radu Greceanu), o literatură cronicărească originală și una legislativă (înțelegînd prin aceasta pătrunderea limbii române în documente publice). Din prima categorie de fapte îi rețin atenția Nicolae Mileșcu „una dintre cele mai curioase apariții din trecutul cultural românesc“, *Udriște Năsturel* și Mitropolitul Varlaam. O altă siluetă interesantă a secolului îi apare deopotrivă Mitropolitul Dosoftei, „care avea slava unui bărbat foarte învîlțat, credincios și cu inimă de aur“ și a cărui *Psaltire în versuri* a fost inspirată după *Psalterz*-ul lui Jan Kochanowski, iar rolul lui Antim Ivireanu este comparabil pentru autor cu cel jucat în cultura polonă de Piotr Skarga.

Valoarea literaturii cronicărești îl face pe E. Biedrzycki să regrete marea ei neșansă de a fi rămas în manuscris și astfel prea puțin cunoscută. Seria cronicarilor este deschisă de Gr. Ureche (nu se uită, evident, studiile pe care acesta le-a făcut la Lvov), urmat de Miron Costin („marele prieten al Poloniei“, care prin *Opisanie ziemi moldawskiej* și *Kronika ziem moldawskich i multanskich*, destinate lui Jan al III-lea, „și-a asigurat un loc și în literatura polonă“) și de Ion Neculce, „cel mai artist“. Sînt menționați și cronicarii munteni (la Constantin Cantacuzino se aminteste că a vizitat și Varșovia), dar preferințele autorului merg deschis spre cronicarii moldoveni „stăpîniți de suflul moral și de cald patriotism, povestitori cu mari însușiri literare“. Sfârșitul secolului îi apare marcat de triumful procesului de emancipare de sub slavonism, limba română dovedindu-se aptă pentru exprimarea ideilor și sentimentelor. Împrejurări vitrege fac însă să triumfe totuși un alt curent străin care luptă și el cu slavonismul : grecismul, cu ascendență tot mai mare în secolul următor. Este secolul fanarioșilor. E. Biedrzycki consideră însă că epoca fanarioșă poate fi privită și sub un unghi pozitiv : fără să-și dea seama, a contribuit la deorientalizare și la îndreptarea spre o viață culturală mai potrivită cu limba și sufletul popoului român.

Întreg secolul al XVIII-lea, afirmă autorul, poate fi acoperit de istoricul cu renume european, scriitorul, umanistul, membrul Academiei berlineze, omul de stat Dimitrie Cantemir. Mai presus de toate, D. Cantemir este pentru exegetul polonez primul scriitor român cu o puternică îndrumare apuseană, cu putere de exemplaritate în privința frumoasei tradiții culturale create în Moldova încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Nu-i rămîne decît să regrete că scrierile așa de cerute în toată Europa au rămas necunoscute în țara lui Cantemir, așteptîndu-se abia în 1901 o ediție îngrijită.

Trecînd la secolul al XIX-lea, E. Biedrzycki pornește de la o caracterizare sintetică a literaturii române, care devine acum expresie a năzuințelor de eliberare socială și politică a popoului. Factori importanți în această devenire vor fi creșterea interesului pentru viața spirituală a popoului și legătura cu Apusul. În acest context este abordată școala latinistă, precedată de o prezentare obiectivă a situației dramatice în care se aflau românii din Transilvania. Revenirea culturii române în cadrul latinității este sensibilizată prin invocarea Blajului, a studiilor făcute de cărturarilor români la Roma și Viena, scrierile lui S. Micu, Gh. Șincai și P. Maior reprezentînd pentru exeget un curent viguros, puternic cu răsunset ce dăinuiește profund în colectivitatea românească și pe care exagerările purviste nu-l pot diminua. Cel mai important exponent al Școlii ardelenilor rămîne pentru autorul polonez Ion Budai-Deleanu, care dă literaturii române o direcție nouă, construind o punte spre epoca următoare, ca literatură *stricto sensu*. Pătrunderea crezului latin în Moldova și Țara Românească este explicată printr-o amplă paranteză istorico-socială politică, marcată de momentele 1821, 1829, anul revoluționar 1848 și înfăptuirea unirii din

1859. Pe această istorie politică, autorul așază faptele culturale ce au loc după pacea de la Cuciuc—Cainargi, creionind o atmosferă încă nestatornică, dăr în care o serie de noi elemente vin să dezmoțtească spiritele, făcându-le apte de entuziasm și nădejde.

Trecînd la „literatura începuturilor“, autorul se ocupă succint de poezii Văcărești, schițează locul lui A. Pann, menționează momentul cronicii în versuri reprezentat de Beldiman (*Jalnică tragedie* îi smulge totuși mica maliție : „lungă, asemeni unui țipar de mare“), ocupîndu-se mai pe larg de V. Cîrlova, Gr. Alexandrescu, E. Rădulescu. (Acesta din urmă îl atrage în mod vădit prin pitorescul personalității și fluctuațiile gloriei literare, explicate prin contradicția dintre estetica trecutului și direcția romantică apuseană la care temperamental a aderat scriitorul).⁶ La Gh. Asachi se relevă îndeosebi numeroasele contacte ale operei cu o tematică poloneză.

Etapa a II-a (1840—1864) este denumită „romantică și eroică“ prin eforturile depuse de generația pașoptistă pe tărîmul creației literare, în sensul modern al cuvîntului și în construirea unei culturi care, din momentul în care conștiința de neam devine forță colectiv-creatoare, înaintează organic după legi proprii. Dintre realizatorii programului „Daciei literare“ îi selectează pe C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, A. Russo, I. Ghica, B.P. Hasdeu. Faptele literare sînt expuse cu obiectivitate, totuși accentele sînt diferențiate ca vibrație. Astfel, C. Negruzzi îi apare cu deosebire interesant prin posibilitatea oferită de operă de a comenta unele relații româno-polone, M. Kogălniceanu îi impune prin atitudinea unui romantism pozitiv, scutit de naive exaltări, la A. Russo oprirea se face asupra „capodoperei“ *Cîntarea României*, care sugerează apropierea cu Mickiewicz (*Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego*) și Lamennais, iar scrierile lui N. Bălcescu sînt apreciate mai mult în valoarea lor publicistică⁷. (De presupus că liberalismul mesianic al lui Bălcescu îi putea apare pe atunci autorului polonez ca un loc comun al emigrației de la 1848). V. Alecsandri, tratat pe larg, ca cel mai de seamă poet al vremii sale (cu interesante note privind perioada de emigrație a pașoptiștilor moldoveni) este apropiat prin generosul lui patriotism, dar și sentimentalitate și o mai mică profunzime a trăirilor, de romanticii francezi. Autorul descoperă valori perene și clasice în *Pasteluri* și în *Fintina Blanduziei*, iar o altă parte din moștenirea literară a poetului are în accepția sa o însemnătate mai mult istorică, pentru o literatură care-și căuta haine noi și în care „Alecsandri a jucat rol conducător, meritînd pe deplin titlul de proroc“. Era deschisă prin evenimentele de la 1848 îi găsește pe o poziție înnoitoare pe N. Filimon, D. Bolintineanu („ale cărui *Legende istorice* sînt minate totuși de un gust dulceag-sentimental“), pe I. Ghica, cu ale sale *Convorbiri economice* („ce nu aparțin direct literaturii, ci curentului de îndrumare morală și luminat patriotism“), pe B.P. Hasdeu, „legat de Polonia prin atîtea noduri“, ale cărui scrieri sînt impregnate de ardent patriotism, de democratism generos și sincer“. Sînt invocați deopotrivă scriitorii de mai mică importanță : bucovinenii E. Hurmuzachi, I. Porumbescu (Golebiowski), tatăl lui Ciprian .

Etapa următoare este cea a *Criticismului sau Junimii*, prezentată drept necesară compensare a factorului germinator de imitație printr-un stabilizator și organic. Noua mentalitate se instaurează în primul rînd prin contribuția lui T. Maiorescu, „figură de bronz, cu un caracter integru și neînduplecat“, precum și a revistei „Convorbiri literare“, prezentată în funcția ei centralizatoare a talentelor din toate părțile locuite de români, ca un „simbol al unității spirituale“, realizarea Unirii fiind pentru autorul polonez și un merit al literaturii române. Un spațiu comparativ mai larg îi este acordat lui M. Eminescu, „forma de expresie națională a geniului“, punctîndu-se aspectele de fond general de cultură și experiență personală, urmărîndu-se apoi creația pe planuri suprapuse. Pe planul superior al poemelor filozofice, autorul subliniază contopirea elementului personal cu tot ce vine din adîncurile vieții etnice, o viziune pentru eternitate. Asociații cu Platon și Lenau, semnalarea traducerilor franceze, engleze și poloneze existente la cea dată constituie acordul final de deschidere spre universalitate a „acestui mister“. La I. Creangă aspectul primordial este acela de a fi ridicat limba populară la demnitatea unui instrument perfect de expresie artistică, traducerile, inclusiv în polonă (Konstacja Mayzłówna,

⁶ Nu sînt uitați nici A. Mureșanu cu al său *Deșteaptă-le, române*, nici manifestări ale unor scriitori mai mărunți : Pitarul Hristache, Țichindeal, V. Aaron, frații Iordache și Dinicu Golescu. Continuatori ai mișcării latiniste în Transilvania (Gh. Bariț, T. Cipariu), A. Pumnul în Moldova s.a. contribuie la frămîntarea de idei a epocii.

⁷ În monografia dedicată lui Bălcescu, pe care E. Biedrzycki o va publica la Cracovia în 1961, *Mikolaj Bălcescu. Rumuński pisarz i rewolucjonista* (N. Bălcescu. Scriitor și revoluționar român), aprecierea este modificată, insistîndu-se asupra artei literare a istoricului român. Mai mult, N. Bălcescu este socotit adevăratul autor al *Cîntării României*, aducîndu-se argumente interesante în disputa deceniului respectiv privind paternitatea operci. Prezintă pe larg aceste probleme prof. dr. A. Vraciu, în articolul publicat în „Ateneu“, nr. 4/93, IX, aprilie 1972, p. 13.

Czarodejskie powiesci) fiind din nou chemate să argumenteze universalitatea unui scriitor atât de specific național în alegerea punctului de perspectivă asupra vieții. Cu prezentarea operei lui I.L. Caragiale, „care continuă pe Alecsandri cu un sarcasm, un temperament și un simț artistic superior”, realizând o sinteză ce poartă marea unei mari personalități, precum și a operei lui B. Delavrancea se încheie un prim paragraf. Perioada posteminesciană este ilustrată prin Al. Vlahuță, G. Coșbuc, iar dintre prozatori sînt selectați Ion Slavici, Duiliu Zamfirescu, I. Popovici-Bănățeanu și I. Brătescu-Voinești⁸. Sfera de influență a „Junimii” apare exemplificată și prin contribuțiile unor scriitori mai modești (N. Nicolescu, T. Șerbănescu, A. Naum, I.A. Bassarabescu, Ollănescu-Ascanio, M. Cugler-Poni) precum și prin filologii Lambrior, Gaster, istoricul Xenopol, orientalistul T. Antonescu. O mențiune se acordă „Revistei noi” a lui Hasdeu, enumerîndu-i-se colaboratorii, printre care H.G. Lecca (traducătorul romanului *Quo vadis?* de Sienkiewicz). Junimismul, constată autorul, nu acoperă totuși întreaga frîmîntare a epocii și atunci revista „Literaturul”, creația lui Al. Macedonski, și școala pe care o promovează vin să marcheze un început de tranziție spre curentul modernist. Ca un nucleu advers „Convorbirilor” este prezentată revista „Contemporanul” și activitatea critică a lui Dobrogeanu Gherea, cu rol de răspîndire a ideilor marxiste. În final, cititorii sînt îndemnați să privească faptele expuse drept fază pregătitoare pentru o poziție literară pe care secolul care începea avea să o precizeze definitiv.

Literatura sec. XX debutează și ea printr-o caracterizare generală a situației politico-sociale care impune o înnoire a problematicii specificului național. Tabloul unei spectaculoase confruntări se obține prin creionarea rolului revistei „Sămănătorul” și a mentorului ei N. Iorga, pentru care autorul polonez are o admirație neprecupețită, a grupării de la „Viața Românească”, precum și a revistelor „Sburătorul”, „Viața nouă”, „Gîndirea”. Se distribuie astfel pe de o parte tradiționalismul sămănătorist și poporanist, cu accente bine puse pe etnic, etic și social, iar pe de altă parte modernismul cantonat în categoriile esteticului și sinerizării. Autorul este mai curînd refractar modernismului, de vreme ce îl tratează drept „anarhism literar”, amendîndu-i „lipsa de discreție” și „exhibiționismul”. De altfel, nu face nici o distincție între simbolisții din din 1905—1906 și momentul 1919 sau 1923. Această atitudine nu-l împiedică însă să recunoască însuflețirea pe care a adus-o modernismul în viața literară românească, lărgirea orizontului gîndirii literare. Consideră însă, că din punctul de vedere al popularității în epocă, modernismul nu se poate compara cu sămănătorismul. De reținut și faptul că dacă se insistă atât asupra rolului „Sămănătorului” este pentru că exegetul polonez percepe în tradiționalismul începutului de secol pulsul românesc, iar în modernism o invazie de neguri străine. Nu vom uita că scopul urmărit era introducerea în Polonia a unei imagini globale a literaturii române, a unei impresii organice despre operele ei. Pe de altă parte, mediul literar și cultural din care provine autorul i-a educat o acută sensibilitate pentru ideea mesianică, iar sistemul de idei care încadra etnicul, tendința națională ș.a. putea să-i apară cu specificitate maximă.

Tradiționalismul este tratat astfel ca o expresie viguroasă a gîndirii patriotice românești. Sămănătorismul este fixat printr-un elogios portret făcut lui N. Iorga, alături de care apar fugitiv Bogdan-Duică, I. Chendi, P. Șeicaru; poporanismul capătă relief prin G. Ibrăileanu și M. Ralea, parțial prin O. Botez, H. Sanielevici, Izabela Sadoveanu. Dintre poeți, lauri se acordă lui O. Goga, considerat cel dintîi mare poet român după Eminescu; St.O. Iosif este prețuit pentru sinceritatea sentimentelor, „totuși anemice”, D. Anghel apare ca un poet „parțial aflat sub înrîurire sămănătoristă, parțial precursor al poeziei moderniste”, lui P. Cerna, „adesea retoric”, nu i se contestă însă puritatea accentelor euforice. Extrapolînd, autorul distinge în proza românească a începutului de secol trei categorii de sămănătorism. Prima este reprezentată de opera sadoveană, expresie a unui temperament moldovean, pe linia Neculce, Alecsandri, Gane, Hogaș. Categorie a poeziei lirice, acest sămănătorism nu s-ar ridica la creație obiectivă. Un „sămănătorism muntean” detectează la Sandu-Aldea, care vine cu o tipologie țărănească „pasională” și cu o acțiune mai bine articulată; a treia varietate, precursorare de fapt prin însuși determinismul politico-social, este caracterizată prin „realism, pozitivism” printr-o tehnică narativă întemeiată pe criteriul dramatismului. Ilustrat prin I. Agrîbiceanu, Gala Galaction, dar mai ales prin L. Rebreanu, acest „sămănătorism ardelean” ar corespunde astfel în mai mare măsură unor specifice postulate psihologice și sociale și unui „realism patriotic”. Concepînd colectivitatea rurală pe aceste coordonate, Rebreanu a putut deveni creatorul romanului românesc modern, cu mult deasupra celor pe care epoca le-a produs.

⁸ Autorul acceptă fără rezerve sentimentalismul literaturii lui Brătescu-Voinești, comparîndu-l pe scriitorul român cu Sienkiewicz. *Niculăiță Minciună* s-ar afla astfel sub directă influență a clasicului polonez (din care de altfel Brătescu-Voinești a tradus nuvela *Janek Muzykant*).

Capitolul VI și ultimul tratează *Literatura postbelică*. Dominanta panoramei, „greu de cuprins în prea recenta ei desfășurare“, rămâne pentru autor înfruntarea dintre modernismul deja consolidat, dobîndind anvergură și sincronizîndu-se cu literatura apuseană, și tradiționalismul care capătă nuanțe mistice. Poezia modernistă grupează pe I. Minulescu, G. Bacovia (la care se descoperă afinități cu Verlaine și Baudelaire), Demostene Botez, Camil Ballazar, Elena Farago, A. Maniu și N. Davidescu. Deasupra tuturor, ca o stea de primă mărime, misterioasă încă prin raportare la Eminescu, este înălțat T. Arghezi. Creația lui L. Blaga este privită prin prisma unei originale fuziuni dintre tradiționalismul autohton și expresionismul german, demonstrația oprindu-se mai mult asupra dramei de idei și atmosferei mitice din *Meșterul Manole* (Fusese tradusă în limba polonă de D. Czara și E. Stecca și jucată pe scena din Lvov). Mențiuni critice mai dobindesc A. Cotruș, T. Tzara, I. Vinea, I. Voronca, M. Cosma. Poezia tradiționalistă este exemplificată prin N. Crainic, I. Pillat, H. Furtună, D. Nanu, C. Moldovanu, G. Gregorian. În aceeași direcție sînt clasați, cu determinări și nuanțări diferite, M. Codreanu, C. Pavelescu, G. Topirceanu (la care se schițează o apropiere de Rostand), A. Moșoiu. O mențiune capătă poezia inspirată de război (Perspessicus, Camil Petrescu, B. Luca), precum și eminentul traducător al *Iliadei* și *Odissei*, G. Murnu. Îi rețin atenția și dramele în versuri ale lui V. Eftimiu, pe canava folclorică, dar purtînd pecetea unei fantezii originale.

Tot atît de largă și la zi este informația pe care o prezintă asupra prozei postbelice, privită atît în ipostaza ei nuvelistică (D. D. Pătrășcanu, Jean Bart, G. Brăescu, I. Dongorozzi, D. Slănoiu E. Bucuță, Lascarov-Moldovanu, Gib. I. Mihăescu, Panait Istrati ș.a.), cit și în cea romanescă. Dintr-o lungă listă de romancieri sînt tratați mai pe larg Camil Petrescu, Cezar Petrescu, I. Teodoreanu, H. Papadat-Bengescu. Un ultim paragraf dedicat dramaturgiei postbelice semnalează scrieri de N. Iorga, H. Lecca, Ronetti Roman, M. Sorbul, G.M. Zamfirescu, T. Mușatescu, G. Ciprian ș.a. Dintre criticii literari consacrați îi numește pe M. Dragomirescu, P. Constantinescu, D. Caracostea și pe I.E. Torouțiu.

Ultima parte a compendului cuprinde o antologie de texte poetice. În alcătuirea ei, autorul a fost desigur stîngherit de puținele traduceri existente pe atunci. În final, din cele 42 de texte antologate, 22 se dovedesc a fi realizate de E. Biedrzycki însuși (în colaborare cu poetul T. Hollendra), 14 versiuni poloneze aparțin poetului Wl. Lewik, iar 6 sînt semnate de reputatul poet, nuvelist, dramaturg E. Zegadłowicz. S-a obținut în felul acesta o calitate superioară a antologiei, unele texte fiind net superioare traducerilor puse în circulație mai tîrziu. Antologia se deschide cu poezii populare: *Doină de jale*, *Cîntecul răzeșului*, *Bocet din Bucovina*, *Miorița* (Autor, printre altele, și al unei frumoase balade dedicate eroilor folclorici din Beskida poloneză, E. Zegadłowicz ni se revelă ca un ideal traducător al *Mioriței* noastre). Urmează mostre din poezia cultă: *Cîinele și cățelul* de Gr. Alexandrescu, *Viscolul* de V. Alecsandri, eminescienele *Glossa*, *Ce te legeni*, *Mai am un sigur dor*, *Vîforul* de Al. Vlahuță, *Cîntec* de G. Coșbuc, *Veghează!* de N. Iorga, *Plugarii*, *Paris și Părăsiți* de O. Goga, *Pentru ce ne-am teme* de St. O. Iosif, *Noaptea de vară* de P. Cerna, *Poetul* de N. Crainic, *În vie*, *Interior* și *Pluta* de I. Pillat, *Călărețul* de M. Codreanu, *Panteism* de C. Pavelescu, *Priveliști dunărene* de B. Nemețanu, *Versuri albe pentru flori* de Perspessicus, *Rugăctunea florilor* de A. Moșoiu, *Oda limbii române* de V. Eftimiu, *Cînd morții sînt așa departe* de Ov. Densușianu, *Sosesc corăbiile* și *Pastel mecanic* de I. Minulescu, *Plumb* de G. Bacovia, *Mamei* de C. Baltazar, *Lupoica* de A. Maniu, *Gorunul* și *Varșovia* de L. Blaga, *Pe pustă* și *Cosașul* de A. Cotruș, *Interior* de O. Cazimir.

Acesta este conținutul compediului de literatură română pe care E. Biedrzycki îl oferea cititorului polonez acum o jumătate de secol. În ciuda progresului documentar și mai ales interpretativ înregistrat ulterior, lucrarea ne apare pe deplin meritorie. Nu vom uita nici destinația acestui compendiu, nici faptul că autorul era limitat la forțele proprii, fără sprijinul unei baze de studiu permanente.

Fiind așadar, în intenție și formă, mai puțin o operă de creație critică, ci mai mult de disciplină didactică, limitată deci inerent la un volum rezonabil de cunoștințe, vom remarca faptul că profesiunea nu l-a împins pe E. Biedrzycki să fie dogmatic, iar judecata sa estetică nu fuge în generalități didactice. Vom lăuda astfel informația harnică, gravitatea de aprofundare, perspicacitatea în surprinderea bunei frământări culturale. Obiecții i se pot aduce lucrării, mai ales de pe poziția mentalității actuale, dorind atunci supunerea materiei la o metodă strict literară, construirea de puncte de vedere noi ... Unele corecturi și precizări de detaliu se pot for-

⁹ De o atenție specială se bucură la Alecsandri poezii cu o tematică parțial sau în întregime poloneză: *Pohod na Sybir*, exprimînd tragismul condamnaților politici, *Hristos a înviat*, prevestind explicit reînvierea Poloniei, *Dumbrava Roște*, axată pe un „nefericit episod al relațiilor româno-polone“.

mula deopotrivă, numai că ele ar apare pedante și puerile. În fond este vorba de o istorie literară concepută ca un destin al poporului și al indivizilor, în care fenomenele nu sînt privite izolat, iar faptele sînt permanent încadrate în serii istorice pentru a li se mări vizibilitatea ; este vorba de viziunea unei literaturi române stăpinită de situații esențiale în univers, a unei literaturi a substanței eterne care în forme innoite revine mereu la esențe. În sfîrșit, este vorba de o mărturie de admirație și respect.

E. Biedrzycki nu a putut profita de monumentală *Istorie a literaturii române* de G. Călinescu, dar pictează tabloul unei lumi în care descoperă dramatism, solemnitate, înalte unde de poezie și sentiment epic, considerîndu-le firești la un popor așa de unitar și de vechi. Diagnosticele sale, chiar incomplete, corespund în fond adevărului și aceea ce rămîne cu adevărat atrăgător în acest compendiu polonez este recomandabila mișcare liniștită într-un univers bogat în fapte și idei, complicat prin atît de multe alte probleme. Este un univers în care autorul se simte la largul său și pe care îl apropie de sensibilitatea compatrioților săi. Căci sublinierile polonizante nu sînt exagerate și nu găsim nicăieri compuneri și sentințe, ci prezența unui intelect cu vibrație interioară, cu o admirabilă intuiție a întregului, care își argumentează emoția estetică prin sugestii de literatură comparată și de filozofie a culturii, prin nepărtinire și voință caldă de a afirma valoarea literaturii române.